

ПЕДАГОГИКА. ФИЛОЛОГИЯ

Апсалиева А.Т.

**ОКУУЧУЛАРДЫН ТААНЫП-БИЛҮҮ КЫЗЫГУУСУН БИОЛОГИЯНЫ ОКУТУУ
ПРОЦЕССИНДЕ КАЛЫПТАНДЫРУУ**

Апсалиева А.Т.

**ФОРМИРОВАНИЕ У УЧАЩИХСЯ ИНТЕРЕСА К ЗНАНИЯМ В ПРОЦЕССЕ
ОБУЧЕНИЯ БИОЛОГИИ**

A.T. Apsalieva

**TO DEVELOP STUDENT'S INTEREST IN KNOWLEDGE IN THE LEARNING
PROCESS OF BIOLOGY**

УДК:37:371.3:57

Таанып-билүүчүлүк кызыгууну өнүктүрүү маселесине азыркы учурда олуттуу көңүл бурулууда, бул окуучунун инсандык жактан калыптанышына жана өнүгүшүнө оң таасир этүүсү менен байланыштуу.

Таанып-билүүчүлүк ишмердикти активдештирүүнүн ар түрдүү методдору жана формалары бар. Алар окуучулардын билим деңгээлине жараша дифференцирленген тапшырмалар жазылган карточкаларды колдонуу аркылуу ишке ашышы мүмкүн экендиги, бул тапшырмаларды ийгиликтүү аткаруу канааттанууну пайда кылып, предметти үйрөнүүгө кызыктырат. Кошумча адабияттар окуу китеп менен өз алдынча иштөө көндүмдөрүн калыптандырат, ошондой эле окуу китебинин чегинен сырткаркы билимдердин калыптанышына көмөк көрсөтөт. Эсептик жана логикалык түзүлүштөгү маселелерди чыгаруу предметти өздөштүрүүнүн жүрүшүндө окуучулардын ой жүгүртүүсүн активдештирүүгө жардам берет. Лабораториялык жана практикалык иштерди аткаруу теориялык материалдарды бекемдөөгө көмөктөшүп, алынган маалыматтарды практикада колдонууга жана өз билимдеринин жыйынтыгын көрүүгө мүмкүндүк берет.

Предметке кызыгуу туудурууга жардам берүүчү өтө көп ар түрдүү методдор жана ыкмалар бар.

Окуу предметинин мазмуну аркылуу адамдын улам жаңы билимдерди өздөштүрүүгө болгон керектөөсү калыптанат. Жогоруда айтылгандардын бардыгы мектептин биология курсунун «Адам, анын ден соолугу жана курчап турган чөйрө» аттуу жаңы бөлүмүн түзүүгө себеп болду, бул бөлүмдүн максаты ден соолукту сактоо жана чыңдоо керектөөсүн калыптандыруу болуп эсептелет.

Биздин байкообуз боюнча азыркы учурда биология предметине болгон кызыгуу анчалык жогору эмес экенин көрсөттү. Биздин оюбузча, бул жагдай окуучулардын билимине коюлган заманбап талаптарга жооп бербеген окуу материалдарынын мазмуну жана окутуу методикасы менен шартталган. Андан тышкары, коомдун алдында окуучуларга билим берүү милдети гана эмес, окуучулардын ден

соолугун сактоо жана чыңдоо милдети да турат, анткени медициналык мекемелердин маалыматтары боюнча бүгүнкү күндө окуучулардын 80%нан ашыгы өнөкөт оорулар менен ооруйт. Мындай масштабдагы маселени жалгыз медицина чечеалбайт, педагогдордун да жардамы зарыл. Бул жагдайлар ден соолукту сактоо жана чыңдоо керектөөсүн жалпы билим берүүчү мектептерде калыптандыруу зарылдыгын талап кылат.

Жогоруда айтылгандарга таянып, биз 9-класстагы биология курсунун мазмунундагы адамдын организмдин курчап турган чөйрө менен карым-катышта кароого, чөйрөнүн адамга таасир этүүчү факторлорун аныктоого жана оорулардын алдын алуунун, саламаттыкты сактоодогу жашоо мүнөзүнүн маселелери менен тааныштырууга тийиш деп эсептейбиз.

Мектепте биологияны окутуу азыркы учурда бир кыйла даражада окуучулардын индивидуалдык жөндөмдөрүн аныктоого жана аларды өнүктүрүүгө багытталган, бул болсо учурдун талабына жооп бербейт. Ошондуктан предметке карата таанып-билүүчүлүк кызыгууну өнүктүрүүгө жардам берүүчү окутуу методдорун, ыкмаларын жана формаларын тандап алуу педагогиканын эң маанилүү милдеттеринин бири болуп эсептелет.

Заманбап педагогикада таанып-билүүчүлүк кызыгуу активдүү окуу ишмердигине, билим сапатын жогорулатууга чакырууга жөндөмдүү, окутуу процессиндеги маанилүү каражаттардын бири катары каралат.

Таанып-билүүчүлүк кызыгуу окуучулардын инсандык жактан калыптандыруусунда маанилүү функцияларды аткарат. Методикалык жана педагогикалык адабияттарды талдоонун негизинде таанып-билүүчүлүк кызыгуунун төмөнкү функцияларын бөлүп алууга болот:

- тарбиялоого өнүктүрүүгө көмөктөшөт;
- билимдерди, билгичтиктерди кеңейтүүгө жана тереңдетүүгө түрткү берет;
- күчтөндүрүүгө жана эмгекчилдикти өнүктүрүүгө жана калыптандырууга жардам берет;

- окуучулардын инсан катары калыптанышына таасир тийгизет. (1.2.3.)

Мындан тышкары, биздин оюбузча, таанып-билүүчүлүк кызыгуу чыгармачылык потенциалдын өнүгүшүнө жардам берет жана кесип тандап алууга таасир тийгизет.

Жогоруда айтылгандарга таянып, таанып-билүүчүлүк кызыгуу тубаса эмес, ал курчап турган чөйрөнүн жана окуу ишмердигин уюштуруунун таасири астында калыптанат деп айтууга болот.

Таанып-билүүчүлүк кызыгуу ар түрдүү мазмунга, тереңдикке, багытка жана туруктуулукка ээ болушу мүмкүн. Педагогикалык адабияттарды талдоонун негизинде окуучулардын таанып-билүүчүлүк кызыгуусунун төмөнкүдөй деңгээлдерин ажыратууга болот.

- Таанып-билүү объектилерине кайрылуу, башкача айтканда фактылык материалга, теорияларга же мыйзамдарга таянуу;
- Таанып-билүүчүлүк кызыгуунун туруктуулугу окутуу каражаты катары, кызыгуусуна инсандын сапаты катары кызыгууга өтүү динамикасын чагылдырат. Кызыгуунун көрүнүшүнүн туруктуулугу боюнча биз окуучунун маселени канчалык терең изилдеп, билимге болгон керектөөнү канааттандыруу үчүн аракеттерди жана чыдамкайлыкты канчалык жумшаганын байкай алабыз. Туруктуу кызыгуу узакка созулган белгилүү бир мазмунду иликтөөгө умтулуудан, конкреттүү суроолорду иликтөөдө өз алдынча иштөөдөн, жогорулатылган татаалдыктагы тапшырмаларды тандоодон байкалат.
- Таанып-билүүчүлүк кызыгуунун аң-сезимдүүлүгүн инсандын өзүн-өзү жакшыртууга жана өз алдынча билим алууга болгон керектөөсү шарттайт. Айрымокуучулар эң бат унутула турган фактылык материалдарга гана кызыгат.
- Таанып-билүүчүлүк кызыгуунун локализациясы предметтерди үйрөнүү аймагы менен аныкталат;
- Таанып-билүүчүлүк кызыгуунун социалдык мотивдер менен байланышы.

Мындан сырткары биз таанып-билүүчүлүк кызыгуусунун дагы бир практикалык мааниге ээ болгон көрсөткүчүн ажыратууну зарыл деп эсептейбиз.

Таанып-билүүчүлүк кызыгуунун деңгээлин аныктоого төмөнкүдөй көрсөткүчтөр жардам берет:

- ❖ Маселени иликтөөгө чыгармачылык мамилени издөө;
- ❖ Окуучулардын билимдерге өз алдынча ээ болууга даярдыгы;
- ❖ Билим сапатынын жогорулашы;
- ❖ класс менен жана мугалим менен аңгемелешүүгө активдүү катышуу;
- ❖ окуучулардын туура туюнтулган суроолору;
- ❖ оңэмоционалдыкмаанай. (3)

9-класстын биология курсунун мазмунун биология, экология жана валеология боюнча билимдер түзөт. Биологиялык билимдер эколо-

гиялык жана валеологиялык түшүнүктөрдүн системасында базалык билим болгондуктан, экологияны, биологияны жана валеологияны интеграциялоо зарылдыгын карапчыгуу керек. Интеграцияланган мазмун бизге биология курсун валеологиялаштырууга жана экиа спектини бөлүп алууга мүмкүндүк берди:

- табияттын бир бөлүгү катары адам жөнүндө бүтүн түшүнүк түзүү;
- адамдын ден соолугун сактоо.

Биологиялык билимдер үчүн экологиялык билимдер прикладдык билим болуп эсептелет. Бирок биз дал ушул экологиялык жана валеологиялык билимдер адамдын биологиясын валеологиялаштырууга активдүү жардам берет деп эсептейбиз.

Көрүнүп тургандай, таанып-билүүчүлүк кызыгуу маселеси интеграцияланган мазмундун жардамы менен чечилиши мүмкүн. Ошондуктан биология предметине карата таанып-билүүчүлүк кызыгууну өнүктүрүүгө жардам берүүчү стимулдарды бөлүп алуу зарыл. Педагогикалык адабияттарда кызыгууну өнүктүрүүчү беш негизги стимул чагылдырылган:

- ✓ Сабакта биология курсунда өтө начар чагылдырылган тарыхый маалыматтарды колдонуу;
- ✓ Окулуучу материалдын жаңычылдыгы;
- ✓ Материалдын турмуштук баалуулугу;
- ✓ Окуучуларды заманбап илимий жетишкендиктер менен тааныштыруу;
- ✓ Өтүлгөн материалды жаңы көз караш менен үйрөнүү.

Билимдердин жана тажрыйбанын жетишсиздигинен улам окуучулар өздөрү алып жаткан билимдердин теориялык баалуулугун жана маанилүүлүгүн дайыма эле баалай алышпайт, бирок билимдерди өз жашоосунда практикалык түрдө колдонуу мүмкүндүгүнө дайыма ынтызарлык менен мамиле кылышат.

9-класстагы биологиянын практикалык маанилүүлүгү алгачкы медициналык жардам көрсөтүүнүн негиздери, өздүк гигиенанын эрежелери, чөйрөнүн организмге жана анын функционалдык өзгөчөлүктөрүнө таасири жөнүндө билимдер аркылуу, ошондой эле ден соолукка болгон керектөөнү калыптандырууга көмөктөшүүчү оорулардын алдын алуунун чаралары жөнүндө билимдер аркылуу чагылат. Биздин изилдөөбүз биологиялык билимдердин практикалык маанилүүлүгү предметти өздөштүрүүгө карата кызыгууну жаратарын көрсөттү.

Таанып-билүүнү калыптандыруунун алгачкы мезгилдеринде кызыктуу материалдар колдонулушу мүмкүн, алар предметке кызыгууну ойготуп, окутуу процессине карата оң эмоцияларды козгойт. Кызыктуулуктун ар кандай формалары окуучуларды белгилүү бир билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү талап кылуучу ар түрдүү тапшырмаларды аткарууга үндөйт. Атүгүл окуучулар мурун оор деп эсептеген тапшырмаларды да аткарууга киришет. Кызыктуулук окутуу процессине жагымдуулук берет. Психологиянын көз карашынан

алганда, кызыктуулук билим алууга жана предметке кызыгууга жумшалган эрктик аракеттердин аткарылышына көмөктөшүүчү өзгөчө бир эмоционалдык фон болуп эсептелет. Тапшырмалардын уламдан улам татаалданышы окуучулардан предметти кайрадан андап түшүнүүнү жана тереңирээк үйрөнүүнү талап кылат. Кызыктуулук начар жетишкен өспүрүмдөрдүн таанып-билүүчүлүк кызыгуусун калыптандыруунун негизги, таасирдүү фактору болуп эсептелбейт, бирок ошентсе да предметке карата кайдыгерлик мамиледен кутулууга жардам берет.

Таанып-билүүчүлүк кызыгууну калыптандыруудагы эң маанилүү фактор катары, биздин оюбузча, окуучулардын таанып-билүүнү каалоосун жаратуучу маанилүүлүк фактору эсептелет. Билим өздөштүрүүнү каалоо өздөштүрүлүүчү билимдердин маанилүүлүгүнө көңүл бурдуруучу конкреттүү кырдаалдарды талдоодо гана жаралат, анткени айрым өспүрүмдөр билимдердин зарылдыгын андашпайт (Н.В.Ерохова, 1996). Андан тышкары, окуучу ой жүгүртүү ишмердигин өнүктүрүүгө жардам берүүчү сабак учурундагы иштерге активдүү катышууга тийиш. Окуучу классташтарынын арасында активдүү болушу үчүн ал конкреттүү маселелерди чыгаруу үчүн зарыл теориялык жана практикалык билимдерге жана билгичтиктерге ээ болушу керек. Билимдерге ээ болуу процедурасы начар жетишкен балдар үчүн өтө оор, ошондуктан бул процедура белгилүү бир алгоритм боюнча, көп жолу кайталоо, аң-сезимдүү аракеттерди талап кылуу менен жүргүзүлүшү зарыл.

Начар жетишкен балдардын окуу ишмердигине тынымсыз өзгөрүүлөр мүнөздүү, ошондуктан билим алууга мотивациялоону жана таанып-билүүчүлүк кызыгууну колдоо үчүн дайыма стимулдар керек. Таанып-билүүчүлүк кызыгууну калыптандыруунун жана өнүктүрүүнүн төмөнкүдөй шарттарын бөлүп алууга болот:

- ❖ Окуу материалын жана ишмердиктин ыкмаларын пландоо;
- ❖ Билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн маанилүүлүгүн түшүндүрүү;
- ❖ Алгоритмдүү аракеттер;
- ❖ Бир нече жолу кайталоо;
- ❖ Көндүмдөрдү калыптандыруу.

Андан тышкары, таанып-билүүчүлүк кызыгууну өнүктүрүүнүн олуттуу фактору болуп окуудагы ийгилик эсептелет. Начар жетишкен окуучулар окууда кыйынчылыктарга дуушар болушат да, начар бааларды алып жатып, эрксизден өздөрүн толук кандуу эмес катары эсептей башташат, бул билим алууну каалоого тоскоолдук жаратат. Ошондуктан окуучунун акыл-эс мүмкүнчүлүктөрүнө ылайык келген, дифференцияланган жана уламдан улам татаалдашуучу тапшырмалардын ойлонулган системасы зарыл. Окутууга мындай мамиле кылуу окуучуларга өзүн ишенимдүү сезүүгө мүмкүндүк

берет, бул өз ийгилигин кайталоого жана кубануу, канааттануу сезимдерин башынан өткөрүүгө умтулууну жаратат. Ошентип, билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү топтоону максаттуу түрдө активдештирүү ишке ашат.

Начар жетишкендердин ийгиликтүү ишине билимдеги көптөгөн проблемалар жолтоо болот, ал проблемаларды кошумча сабактар аркылуу жоюуга болот. Окуудагы ийгилик – предметке оң мамилени калыптандыруунун маанилүү фактору. Ийгиликтердин жаралышы менен начар жетишкен окуучулар үй тапшырмаларын аткарууга аракеткылышат, сабакта азыраак алаксышат, сабак учурундагы класстын ишине катышууну каалоо жаралат.

Таанып-билүүчүлүк кызыгууну өнүктүрүүдөгү маанилүү стимул болуп мугалим менен окуучунун ортосунда окуу процессинде түзүлгөн мамилелер эсептелет. Окуу ишмердигинин жүрүшүндө ишкердик жана достук мамилелер түзүлсө, анын натыйжасында окуучуларда өз ойлору найтууга, окуган нерселери менен бөлүшүүгө, жолдошторунун суроолорго берген жоопторун угууга жана толуктоого умтулуу жаралат, бул окуучунун өзүн өзү урматтоосун калыптандырат. Мугалим сабакта артта калган окуучуларды ишмердикке чакырган белгилүү бир микроклимат түзөт. Начар окуган окуучулардын мүмкүнчүлүктөрүнө ишенүү аларда өзүн-өзү урматтоо сезимин, ишенимди актоону каалоону, классташтарынын жана мугалимдин алдында уят болбоого умтулууну жаратып, оң психологиялык маанайды калыптандырат, предметке карата мамилени өзгөртүп, кызыгуунупайдакылат.

Методикалык адабияттардын анализи начар жетишкен окуучулардын таанып-билүүчүлүк кызыгуусун калыптандыруунун төмөнкүдөй стимулдарын бөлүп алууга мүмкүндүк берет:

- кызыктуу материал;
- маанилүүлүк фактору;
- ийгилик сезими;
- окуучу менен мугалимдин ортосундагы мамиле.

Биздин оюбузча, таанып-билүүчүлүк кызыгууну ийгиликтүү калыптандыруунун дагы бир маанилүү стимулу болуп окуучулардын билим алуусуна жагымдуу шарттарды түзүүгө жол ачуучу инсан аралыккырда ал эсептелет.

Адабияттар:

1. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. М.: Педагогика, 1988-203с.
2. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. –Б.: “Бийиктик”, 2011, - 384б.
3. Бабаев Д.Б., Шентурк С. Профилдик багыттагы мектептерде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү. –Б.: 2012. -160б.

Рецензент: д.пед.н., профессор Сияев Т.М.